

VII Дунайські наукові читання

16. Андріяш В. І. Модернізація механізмів державного регулювання етнополітичних процесів України в умовах глобалізації. Дис... докт. наук з державного управління: 25.00.02 – механізми державного управління. Миколаїв, 2017. 452 с.

17. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Формування загальнонаціональної ідентичності українців в контексті сучасних викликів. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 101. С. 474–481.

18. Запорожець Т. В. Науково-теоретичні підходи щодо шляхів підвищення результатів ефективності функціонування державних механізмів запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 82–85.

УДК 94(4)

RUSSIFICATION POLICY OF THE SOVIET POWER IN THE POSTWAR PERIOD (ON THE EXAMPLE OF IZMAIL)

*Oleksii Ilin*¹

ПОЛІТИКА РУСИФІКАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ (НА ПРИКЛАДІ М. ІЗМАЇЛ)

*Олексій Ільїн*¹

Abstract *The Russification that took place in the postwar period in the Izmail region has been analyzed on the example of the town Izmail. It is established that the main methods of Russification of the region were the media and education. In addition, the spread of the Russian language in the region was facilitated because of activities of Russian-speaking Soviet authorities, and by the migration processes which were specially organized by the Soviet authorities. It was determined that the main purpose of the Sovietization of the region was its integration into the USSR.*

Key words *Izmail region, post-war period, Russification, urban population*

Анотація *На прикладі м. Ізмаїл досліджено процеси русифікації, які відбувалися в повоєнний період в Ізмаїльській області. Визначено, що основними чинниками русифікації краю виступали ЗМІ та діяльність освітніх закладів. Крім*

¹ *Lcturer, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: IlyinOleksij@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5238-5828*

¹ *Викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Рєпіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: IlyinOleksij@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5238-5828*

того, вагомими факторами поширення російської мови в області були переважно російськомовний характер радянських органів влади, а також організовані владою масові міграції населення. З'ясовано, що головною метою радянізації краю була його інтеграція до СРСР.

***Ключові слова** Ізмаїльська область, повоєнний період, русифікація, міське населення.*

Після входження Південної Бессарабії до складу УРСР у ній почалася активна розбудова радянського ладу, що передбачало інтеграцію краю до загальносоюзного соціального та політичного простору. Однією зі складових цього процесу було поширення російської мови, яка стала мовою міжнаціонального спілкування в Радянському Союзі. Русифікація території почалася відразу після відновлення області й тривала весь період існування радянської влади, наслідком чого стало значне поширення російської мови в Південній Бессарабії, особливо – у містах. Дослідження процесу русифікації краю є актуальним у сучасних умовах, що пов'язано з декомунізацією та вибором проєвропейського шляху України.

Українські науковці зробили значний внесок у вивчення політики русифікації в період пізнього сталінізму. Так, М. Бойченко відзначає, що переслідування і заборона української мови є одним із головних інструментів нищення української національної пам'яті [2, с. 58-60]. Н. Лаас розкрила проблему мовно-комунікативної складової українського радянського суспільства у повоєнний період в англо-американській історіографії. Науковець поділила історіографію цієї проблеми на два періоди. На першому в центрі уваги дослідників знаходився, так би мовити, зовнішній аспект проблеми, при цьому більшість учених погоджувалася, що в тій чи іншій мірі здійснювалися процеси русифікації. В сучасній англомовній історіографії акцент перемістився на семантичні проблеми мовно-комунікативної сфери, а саме на публічний текст і його семіотичні особливості, конструювання більшовицького дискурсу, ідеологічне та символічне навантаження публічних і приватних текстів, а також функціонування зовнішньої та внутрішньої цензури [6, с. 225-234]. М. Ярмоленко відзначає, що після завершення Другої світової війни метою посилення русифікації в СРСР була уніфікація суспільно-політичного життя в країні. На теренах України ця політика у вигляді позірної інтернаціоналізації протиставлялася так званому «українському буржуазному націоналізму», яким таврувалися будь-які вияви національної свідомості українства [11].

Історики В. Макарчук та Є. Шибко розкрили процеси радянізації Південної Бессарабії у документах Комунальної установи «Ізмаїльський архів». На думку науковців, використання російської (а не української) мови у діловодстві мало принаймні три пояснення. По-перше, партійний, радянський та управлінсько-

VII Дунайські наукові читання

господарський апарат області формувався переважно з інтернаціональних кадрів, якими «поділилися» східні регіони радянської союзнаї держави. По-друге, інтернаціональним був і сам склад населення регіону, відтак і вживання мови однієї національної групи не бачилося вкрай необхідним. По-третє, формально «інтернаціональна» політика комуністичної держави насправді тяжіла до напівпримусової русифікації [7]. Швейцарський науковець С. Шлегель з'ясував особливості культурних процесів, які відбувалися в Південній Бессарабії у післявоєнний період. Дослідник відзначає, що радянська влада «прийшла не для того, щоб перетворити етнічні меншини на росіян чи українців, а перетворити їх на радянських колгоспників», тобто метою влади було не русифікувати, а скоріше радянізувати регіон [1, с. 100]. Російська мова при цьому виступала як засіб радянізації, поширення якої сприяло інтеграції Південної Бессарабії до СРСР.

Русифікація Ізмаїльської області почалася відразу після її відновлення. Російська мова поширювалася через такі радянські інститути, як ЗМІ, освітні заклади, радянські органи влади, а також через практику масових організованих мобілізацій населення.

У період пізнього сталінізму до головних ЗМІ відносилися преса, радіо та кіно, які стали не тільки частиною системи агітації та пропаганди, але й засобом поширення російської мови. Обласні й районні газети почали виходити відповідно до рішення бюро Аккерманського обкому КП(б)У від 3 жовтня 1940 р., причому обласна та всі районні газети повинні були друкуватися російською мовою [10, с. 112]. Політику русифікації краю можливо простежити за допомогою опублікованих статей. Ізмаїл позиціонувався як «місто стародавньої російської слави» [9], де звеличувалася постать російського полководця О. Суворова, всі статті, навіть з українськими піснями, надруковані російською. Оприлюднювалися статті про російських учених, наприклад, «Велетень російської науки» (про Д. Менделєєва) тощо [8]. Одночасно з цим на сторінках преси пропагувалася ідея «братської дружби народів», що представлялося як значене досягнення радянської влади.

Вагомим чинником поширення російської мови в Ізмаїльській області була мережа радянських освітніх та культурних закладів. Проблему русифікації національних меншин України на прикладі шкільної освіти дослідила Н. Красножон. Вона проаналізувала динаміку чисельності національних шкіл і співвідношення кількості годин, відведених на вивчення різних мов у навчальних програмах, та дійшла висновку, що в УРСР поступово розгортався процес русифікації загальної середньої освіти. Так, збільшувалася кількість годин на опанування російської мови, розширювалася мережа російських шкіл, при цьому школи національних меншин в УРСР були розгромлені ще наприкінці 1930-х рр. [5]. В Ізмаїльській області політика русифікація здійснювалася як шляхом упровадження обов'язкового вивчення російської мови в школах, так і за

Збірник наукових праць

допомогою відкриття значної кількості шкіл з російською мовою навчання. В 1944 р. чисельність початкових російськомовних шкіл становила 44%, середніх російськомовних шкіл було 62%, а питома вага російських старших шкіл складала 90% (див. Таблицю 1). Всього в Ізмаїльській області в 1944-1945 навчальному році планувалося навчати 58 310 дітей російською мовою, 13 069 дітей – українською мовою та 5 181 дитину – молдовською мовою. В цілому, кількість російських шкіл не відповідала етнічному складу області, крім того, як доповідав в. о. заввідділу шкіл обкому КП(б)У Єлісеєв, «значна кількість дітей болгар та українців виявила бажання навчатися російською мовою та за бажанням батьків зараховувалася в російські школи» [4, арк. 2].

Таблиця 1

Кількість шкіл в Ізмаїльській області станом на 1 жовтня 1944 р.

	Російських	Українських	Молдовських	Разом
Початкових шкіл	74	88	5	167
Середніх шкіл	83	29	21	133
Старших шкіл	18	2		20

Складено на основі: ДАОО, ф. П-4980, оп. 1, спр. 82, арк. 2.

Іншим вагомим фактором, який сприяв поширенню використання російської мови в краї, був у цілому російськомовний характер діяльності місцевих органів влади. Партиїний, радянський та управлінсько-господарський апарат області в перші роки після її відновлення формувався із дібраних заздалегідь кадрів, які прибули з різних частин УРСР та РСФРР, та які вже знали російську мову. Станом на 30 серпня 1944 р. в розпорядженні Ізмаїльського обкому було 369 осіб. Із них 224 особи (64,2%) були українцями, 109 осіб (31,2%) – росіянами, представників інших етносів було менше 5%. Освітній рівень дібраних членів партії був досить низьким. Лише 19,4% (69 осіб) мали повну вищу освіту, 7% (25 осіб) – неповну вищу освіту, 45,9% (163 особи) – повну середню освіту, 13,2% (52 особи) – освіту 5-9-х класів, початкову освіту мали 11,5% (41 особа), ще 3 особи не мали початкової освіти, а також 1 особа була малограмотною [3, арк. 9-29]. Окрім номенклатурних працівників, до Ізмаїльської області прибула значна кількість інших працівників: спеціалістів, робітників НКВС-НКДБ та військових. У цей час головною мовою діловодства в області стала російська, що підтверджується переважно російськомовним характером архівних документів: протоколи бюро обкому КП(б)У та інших партійних органів, радянських органів, зокрема облвиконкому, документи прокуратури, НКДБ тощо складені винятково російською мовою. Більше того, україномовними документами в місцевих архівах є лише ті, які були надіслані до області з центральних органів – ЦК КП(б)У та РМ УРСР. Переважне використання російської мови в офіційному діловодстві стало одним зі значних чинників поширення російської мови, адже вона стала «мовою

VII Дунайські наукові читання

спілкування» населення з державою.

Вагомим фактором розповсюдження російської мови в області було залучення населення до організованих масових міграційних процесів, які в цей період відбувалися в Радянському Союзі. Наприклад, мобілізовані на трудовий фронт особи болгарської або гагаузької національностей досить швидко вивчали російську мову, що, як відзначає С. Шлегель, ставало в подальшому одним із чинників їх соціальної мобільності [1, с. 96]. Додатково зауважимо, що поширенню російської мови сприяли також інші види міграцій, наприклад, мобілізації до армії в період війни та строкова служба в армії, навчання в інших містах, направлення на роботу тощо.

Таким чином, головною метою русифікації Південної Бессарабії була її найскоріша політична та економічна інтеграція до СРСР, крім того, саме російська мова переважно використовувалася для поширення радянської ідеології серед місцевого населення. З метою русифікації краю владою застосовувалися, по-перше, ЗМІ, по-друге, діяльність культурно-просвітніх закладів, найчастіше у сфері освіти, по-третє, вагомим фактором став здебільшого російськомовний характер діяльності радянських, партійних та господарських органів. До того ж, значну роль у розповсюдженні російської мови відіграли масові організовані міграції населення. Мета поширення російської мови в регіоні полягала в його інкорпорації до СРСР, утвердження в області радянського ладу та намаганні уніфікувати населення краю.

Джерела література

1. Schlegel S. The Making of Ethnicity in Southern Bessarabia: Tracing the Histories of an Ambiguous Concept in a Contested Land : Dissertation Zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie. Halle-Wittenberg, 2016. 287 p.

2. Бойченко М. Русифікація як нищення української національної пам'яті: передумови і наслідки тоталітарної радянської політики щодо України. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2020 року, Львів. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 58–60.

3. ДАОО, ф. П-4980, оп. 1, спр. 75, 113 арк.

4. ДАОО, ф. П-4980, оп. 1, спр. 83, 13 арк.

5. Красножон Н. Русифікація національних меншин України (1944–1953). *Етнічна історія народів Європи*. 2000. Вип. 5. С. 123–125.

6. Лаас Н. Мовно-комунікативна сфера українського радянського суспільства часів пізнього сталінізму та хрущовського періоду: дослідження проблеми в англо-американській історіографії. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. № 15. С. 225–234.

7. Макаруч В., Шибко Е. Процессы советизации Южной Бессарабии (1940-1946 гг.) в документах государственного архива Одесской области в городе Измаил: попытка научного исследования. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 782. С. 135-141.

8. Придунайская правда. № 31(2087). 2 лютого 1952.

9. Придунайская правда. № 5(225). 6 вересня 1944.

10. Шибко Є. Д. Встановлення і розбудова радянського державного режиму в південній частині Бессарабії (1940-1948 рр.). Інкорпорація та освоєння острова Зміїний: історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2012. 216 с.

11. Ярмоленко М. І. Реалізація політики русифікації в Україні у другій половині ХХ ст.: історіографія. *Вісник Черкаського університету: історичні науки*. 2014. Том 315, № 22.

УДК 81'373

UKRAINIAN AND ENGLISH PAREMIAS AS A SOURCE OF STUDYING NATIONAL IDENTITY

Galina Oleinikova¹

УКРАЇНСЬКИ ТА АНГЛІЙСЬКИ ПАРЕМІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВОЄРІДНОСТІ

Галина Олейнікова¹

Abstract. *This article presents a comparative analysis of parameological units with a negative component of the Ukrainian and English languages and considers the ways of translating phraseological units from one language to another. Each paremia has its own syntactic structure. Paremiias, which have the structure of a phrase, dominate in both languages. Ukrainian and English paremiias for the negative emotion do not always convey the shade of negativity in the same way, but in most cases they have the same expression of emotions with a negative component and is formed during the formation of culture.*

Key words: *paremia, negative emotion, phraseological unit.*

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, E-mail: oleinikova1211@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5483-1964>

¹ Кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, E-mail: oleinikova1211@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5483-1964>